

Nederlandstalige samenvatting van CPB Document 179, *Analyzing labour supply of elderly people: a life-cycle approach*

Om de kosten van de vergrijzing te beperken, worden verschillende maatregelen overwogen om de arbeidsmarktparticipatie van 55- tot 65-jarigen te vergroten. Voorbeelden zijn het opschuiven van de aow-leeftijd van 65 naar 67 jaar en het fiscaliseren van de aow. Deze voorstellen hebben zeer waarschijnlijk een effect op de participatie van ouderen. Maar het is ook goed mogelijk dat de voorstellen het gedrag van jongere generaties beïnvloeden omdat zij anticiperen op de gevolgen van deze institutionele wijzigingen en daardoor hun consumptie-, spaar- en arbeidsmarktgedrag gaan aanpassen. Dit betekent dat een volledige analyse van de gevolgen van de maatregelen ook veranderingen in andere levensfasen moet meenemen. Ondanks verschillende beperkingen, lijken levensloopmodellen een geschikt kader te bieden voor zo'n analyse.

Dit document bevat een numeriek simulatiemodel waarmee consumptie, besparingen en arbeidsaanbod over de levensloop van een individu worden beschreven. Met betrekking tot het arbeidsaanbod onderscheidt het model zowel de participatiebeslissing, als het aantal gewerkte uren. Ook zijn de belangrijkste Nederlandse instituties onderdeel van het model. Om verschillen in uitredingsleeftijd tussen individuen te kunnen verklaren, wordt in het model aangenomen dat de gezondheid van mensen onderling verschilt. Het simulatiemodel is gekalibreerd en reproduceert het uitredingspatroon in Nederland. Na aggregatie over de onderscheiden groepen weerspiegelt het model ook in hoofdlijnen de empirisch waargenomen leeftijdsprofielen van consumptie, arbeidsinkomen en vermogen. De modelparameters, met name van de nutsfunctie, zijn zodanig gekozen dat de loon- en inkomenselasticiteiten overeenkomen met de literatuur.

Het model is gebruikt om een aantal Nederlandse beleidsvoorstellen te analyseren. In dit document komen aan de orde: een verschuiving in de aow-leeftijd, fiscalisering van de aow, de gevolgen van een actuair unfaire pensioenregeling voor vervroegde uitreding en een bonus als individuen een latere ingangsdatum voor het aow-pensioen kiezen. Elk van deze maatregelen veroorzaakt via vermogens- en substitutie-effecten een ander consumptie- en arbeidsaanbodpatroon van individuen.

Vermogenseffecten worden veroorzaakt door een (lump-sum) verandering in het totale inkomen verdiend over het gehele leven. Zo leidt bijvoorbeeld een verhoging van de aow-leeftijd tot 67 jaar tot een lager inkomen en daarmee tot een lagere totale consumptie en vrije tijd over het gehele leven, terwijl het totale arbeidsaanbod wordt verhoogd. In het geval dat het voordeel van de verminderde overheidsuitgaven aan de burgers wordt terug gegeven, worden deze welvaartseffecten voor de gehele populatie geneutraliseerd. Wel kunnen er dan, gegeven de verschillen tussen mensen, nog herverdelingseffecten ontstaan.

Veranderingen in de reële effectieve lonen, dwz. nominale loonvoet inclusief het effect van belastingen, sociale premies, pensioenpremie, toekomstige pensioenrechten en de consumptieprijs, leiden tot substitutie- en inkomenseffecten. Een lager reëel effectief loon leidt tot een lager totaal reëel inkomen over de gehele levensloop en daarmee een lagere vraag naar consumptie en vrije tijd (inkomenseffect). Tegelijkertijd zal een lager reëel loon resulteren in een verschuiving van consumptie naar vrije tijd (substitutie-effect). Voor consumptie leiden substitutie- en inkomenseffect beide tot een daling. Voor vrije tijd is de aanpassing door het substitutie-effect tegengesteld aan de aanpassing door het inkomenseffect. Als gevolg van de veronderstelde arbeidsaanbodelasticiteit domineert het substitutie-effect in het model.

Tot slot kunnen veranderingen in leeftijdsgerelateerde regelingen, zoals de vrijstelling van premies volksverkeringen na het bereiken van de 65 jaar, leiden tot een ander profiel van het reële effectieve loon over de levensloop. Deze veranderingen leiden tot een intertemporele herallocatie van consumptie en vrije tijd.

Met deze inzichten kunnen we begrijpen hoe beleidshervormingen het consumptie-, arbeidsaanbod- en spaargedrag van individuen over hun levensloop gaan veranderen. En door te aggregeren over de individuen krijgen wij een beeld van het totale effect. In dit verband vinden wij dat de introductie van een actuarieel unfair pensioenstelsel voor vervroegde uittreding, de arbeidsmarktparticipatie van ouderen substantieel verlaagt.

Een verschuiving van de aow-leeftijd naar 67 jaar leidt niet tot een overeenkomstige verschuiving van de gemiddelde uittreedleeftijd. De reden hiervoor is dat sommige mensen niet in staat zijn hun uittreedleeftijd te verlengen, bv. om gezondheidsredenen. Weer andere mensen zullen op jongere leeftijd hun arbeidsaanbod verhogen en consumptie verlagen om daarmee meer te sparen en een groter vermogen te vormen waardoor de noodzaak tot langer doorwerken voor hen minder noodzakelijk is. Dit laatste illustreert dat verwacht kan worden dat sommige mensen al eerder in de levenscyclus hun arbeidsaanbod zullen aanpassen.

Een effectieve beleidshervorming om het arbeidsaanbod van ouderen te bevorderen, is het afschaffen van het functioneel leeftijdsontslag. Volgens de modeluitkomsten zullen personen in de leeftijdscategorie van 65 tot 69 jaar, die nog in staat zijn te werken, hun arbeidsaanbod dan verhogen.

Recentelijk is in het beleidsdebat geopperd het vrijwillig uitstellen van de ingangsdatum van de aow-uitkering te belonen met een 5% hogere uitkering. Omdat 5% ongeveer gelijk is aan de rente en sterftkans van 65-jarigen, heeft deze maatregel -volgens het model- een verwaarloosbaar effect op de participatie van ouderen.

Bovenstaande interpretatie van de modeluitkomsten verdient wel enige voorzichtigheid. Ten eerste onderscheidt het model, met uitzondering van het risico op overlijden, geen andere bronnen van onzekerheid.

Ten tweede wordt in het model aangenomen dat individuen rationeel handelen en beschikken over alle relevante informatie betreffende de toekomst. In dit opzicht houdt het model geen rekening met de inzichten van 'behavioural economics'.

Ten derde beschrijft het model alleen de aanbodkant van de arbeidsmarkt en negeert daarmee interacties met de vraagzijde en de loonvoet.

Ten vierde beperkt het model verschillen tussen mensen tot verschillen in gezondheid. Andere vormen van heterogeniteit, zoals talenten, opleiding, voorkeuren en huishoudsamenstelling, worden genegeerd.

Ten vijfde wordt aangenomen dat ook het verleden van individuen zich voltrokken heeft volgens het optimale pad. In werkelijkheid zullen schokken, zoals de financiële crisis, leiden tot verschillen tussen het actuele en het optimale vermogen en daarmee aanleiding zijn tot aanpassingen in het consumptie- en arbeidsaanbodprofiel van individuen.

Vervolgonderzoek in elk van deze richtingen zal ons nader moeten leren hoe de modelresultaten in kwalitatief en kwantitatief opzicht hierdoor zullen veranderen.